

ANA KAYNAKLARA GÖRE SİHİR

Y. Doç. Dr. Adil BEBEK

Türkçemizde daha çok *büyük* kelimesiyle ifade edilen sihir, Arapça'da *akciğer, boğaz, çevirme, aldatma, hile yapma, kaynak ve oluş biçimi gizli olma* gibi anlamlara gelmektedir¹. Terim olarak gizli bir sebeple bir şeyi başka bir mâhiyete çevirme, ba'zı söz veyâ fiillere başvurmak sûretiyle olağanüstü bir sonuç elde etme tarzında tanımlanmaktadır.²

Sihir kişinin içinde yaşadığı doğal çevrede tek başına söz geçirip sâhip olamadığı veyâ önleyemediği yarar ve zararlar konusunda, inandığı birtakım üstün güçlerle temâs kurup onları yardıma çağırması sûretiyle bu amaçlarına ulaşma gayreti demektir. Bu işi ba'zen bireylerin kendileri yaparken, çoğunlukla da etkili güçlerle temâs hâlinde olduğuna inanılan özellikli ba'zı kimseler aracı olarak kullanılmıştır.

Kaynaklar, sihrin târihini M.Ö. binlerce yıl geriye götürmektedirler. Nitekim kutsal ve edebî metinler, mağaraların duvarlarına yapılmış olan resimler ve papirüsler târih boyunca hemen her toplumda onun mevcut olduğunu kanıtlar mâhiyettedir.

İlim adamları geçmişten günümüze sihrin gerçekliği, dîn ve bilim ile ilişkisi, te'siri konularında birbirinden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Burada uzun uzadıya bu ihtilâflara girecek değiliz. Şu kadarını belirtelim ki eski çağlardan beri insanlar değişik yöntemleri kullanarak bu san'atı icrâ

etmişlerdir. Örnek olarak insanları hipnoz ederek veyâ buhur ve benzeri şeyleri kullanarak yıldızları, cinleri veyâ daha başka güçleri yardıma çağırın Sâbiî ve Câhiliyye Araplarının yaptıkları sihirlere gösterilebilir. Bu anlamda sihir bir kültürel realitedir. Ancak onun realite oluşunu bir hakikat olması değil, devamlı başvurulmuş bir yöntem oluşu tarzında anlamalıdır.

Sihirin dîn ve bilim ile ilişkisine gelince, burada şunu hemen ifade edelim ki; sihir târihte insanlığın dîn ve bilimden mahrûm bulunduğu dönemlerin mahsûlü olduğu gibi, bugün de çoğunlukla zihnî ve dînî bakımdan ilkel düzeyde olan kimselerce devâm ettirilmektedir. Geçmişte insanlar dînî bakımdan Allah'ı unutup, yıldız ve cinlere tapıp, onların yardım ve korumasına sığındıkları gibi; bilimsel yönden de mikrop, protein ve vitamin gibi şeyleri bilmedikleri için sebebini bulamadıkları hastalıkları ve tedâvi yöntemlerini gizli güçlere bağlamışlardır.

Sihir ilkel ve bâtil bir inanç olarak, hak dîne alternatif şeklinde ortaya çıkınca, başta İslâmiyet olmak üzere üç büyük dîn tarafından da sakıncalı bulunmuş ve yasak edilmiştir.³ Hâkim zihniyetler, insanlar üzerindeki egemenliklerini devâm ettirmek üzere bir taraftan Süleymân, Mûsâ, İsâ ve Hz. Muhammed (s.a.v.) gibi peygamberlere karşı sihir ve sihirbazlara başvururken; öte yandan bu peygamberleri bizzat sihirbazlık yaparak halkı aldattıkları şeklinde bir ithâm ile sus-

1. Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, İstanbul 1305/1887, "shr" md.
2. Tehânevi, *Keşşâfu Istilâhâtî'l-Fünûn*, Kalkuta 1862'den ofset, İstanbul 1984, "shr" md.; Râgıb İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzî'l-Kur'ân*, nşr. Nedim Mer'aşlı, Beyrut, ts., "shr" md.

3. *Bakara*, 2/102; *Çıkış*, 22/18, *Levililer*, 19/26, 31; 20/6, 27; *Tesniye*, 9-14; *Matta*, 2/1-12; *Vahiy*, 9/21; *Galataylılara*, 5/20.

turmaya çalışmışlardır.⁴

Kur'an'da, sihir peygamberlere yöneltilmiş olan bu nevi ithâmları reddetme bağlamında söz konusu edilir ve peygamberlere sihir nisbet edenler inkârcılıkla suçlanır.⁵ Kur'an'a göre sosyal bir olgu olan sihir, halkı aldatmadan ve onlara zarar vermeden başka bir şey değildir.⁶

Hz. Peygamber'den rivâyet edilen hadislerde onun şirk ve insanı mahveden büyük bir günah olduğu bildirilir.⁷ Bir taraftan eski Câhiliyye alışkanlığı olarak devâm eden cin ve yıldızların etki ve müdâhalesi inancının asılsız olduğu bildirilirken,⁸ öte taraftan ba'zı rivâyetlerde Medîne'de yetişen bir çeşit hurmadan yemenin kişiyi sihre karşı koruyacağı ifade edilir.⁹

Sihrin te'sirine gelince, bize göre yıldızların dünyâda olup bitenlere müdâhale ettiklerini, irâdeli ve akıllı bir varlık olan insan üzerinde etkili olduklarını ve bu etkileşimi ba'zı kimseler vâsıtasıyla icrâ ettiklerini, ne dîn ne de akıl açısından kabûl etmek mümkün değildir. Sihrin diğer bir vasıtası olan cinlere gelince, bu aklen mümkün gibi görünse de, pratikte vâkıf olduğunu ortaya koyacak kesin bir delil yoktur. Hârût ve Mârût'un yaptıklarını veyâ halkı bilgilendirdiklerini ifade eden âyet¹⁰ ile şeytan

dokunmasından söz eden âyetler¹¹ bu husûsta kesin bilgi doğuracak kadar açık değildir. Bu âyetlerde o günkü telâkkînin anlatılmış olma ihtimâli daha kuvvetli görünmektedir. Sihir ile ilgili olarak rivâyet edilen hadisleri de böyle anlamının yerinde olduğu kanâ'atindeyiz.

El çabukluğu, göz boyama, hipnoz, telepati, belli özelliği olan birtakım maddeler kullanma sûretiyle insanları etkilemek de mümkündür. Burada icrâcı durumundaki kişilerin ustahlıkları ve psikolojik kabiliyetleri kadar, muhâtapların karşı koyma veyâ kabûl etme güçleri de etkili olmaktadır.

Sihir, Kur'an'da, özellikle aldatma ve hile yönü ile öne çıkarılmasına ve hadîste şirk ve büyük günahlardan sayılmasına rağmen Yahûdî, eski Mısır ve Bâbil kültürlerinin te'siriyle ba'zı müslümanlar sihre başvurmuşlar; bunun üzerine İslâm âlimleri sihir ile uğraşmanın dînî hükmünü tartışma ihtiyacı duymuşlardır. Bütün bunlar sihre kültürel olgu olmaktan öteye bir gerçeklik kazandırmaz.

Sihir yöntemleri ile, ona başvuranların iddiâ ettikleri sonuçlar gerçekten elde edilebilseydi, onunla uğraşanlar dünyânın en zengin, sağlıklı ve yenilmez kişileri olurlardı. Zaman zaman başarı gibi görünen olaylar ise tesâdüfler, sihir yapan veyâ yapılanın hipnotik ve psikolojik uygunluğu, ilaç vs.nin etkisi veyâ bilemediğimiz başka hilelerin sonucudur. Bugün ba'zı câhil kimselerce yürütülen sihir faaliyetleri, toplumun bir kesimini, ba'zı kimselerin gizli birtakım sözde güçleri kullanmak sûretiyle kendilerine zarar veyâ yarar vereceklerine inanan vesveseli ve evhamlı bir duruma itmekte-

4. *Bakara*, 2/102; *Mâide*, 5/109; *İsrâ*, 17/47; *Saf* 61/6.

5. *Bakara*, 2/102; *En'âm*, 6/7; *Hûd*, 11/7; *Kamer*, 54/2.

6. *Bakara*, 2/102; *Tûr*, 52/14-15; *Kamer*, 54/2; *Müddessir*, 74/24.

7. Buhârî, *Vesâyâ*, 23; *Tıb*, 48; *Hudûd*, 44; Müslim, *İmân*, 145; Nesâî, *Tahrîm*, 19.

8. Buhârî, *Ezân*, 146; *İstiskâ*, 28; *Megâzî*, 30.

9. Buhârî, *Tıb*, 52.

10. *Bakara*, 2/102.

11. *Bakara*, 2/275; *A'râf*, 7/201; *Sâd*, 38/41.

dir. Bu işlerle uğraşan şarlatanların çoğunlukla din hocası kimliği ile ortaya çıkmaları ise bir tâlihsizlik ve hak-sızlıktır. Zîrâ din ne sihri ne de onunla uğraşanları asla onaylamamaktadır. Yıldız ve cinleri yüceltmeye bağlı olarak onların etki ve yardımı ile yapılan sihir küfürdür.¹²

Hız. Peygamber'e büyü yapıp yapılmadığı konusuna gelelim; kaynaklarda yoğun bir şekilde yer alan bu konu, İslâm âlimlerinin genel kabûlüne mazhâr olmakla birlikte ihtilâflı meselelerden biri olarak günümüze kadar gelmiştir. Bu konuda olumlu görüş beyân eden kesim, başta Buhârî¹³ olmak üzere çeşitli hadîs kaynaklarında sahihten zayıfa kadar uzanan muhtelif senetlerle rivâyet edilen ve önemli bir kısmı Hz. Âişe'ye, diğerleri ise İbn Abbâs ve Zeyd b. Erkâm'a isnâd olunan hadîslere dayanmaktadır. Bu rivâyetleri birleştirerek olayı şöylece özetleyebiliriz: Hz. Peygamber'e hicretin 7. senesi içinde Yahûdî asıllı biri olan Lebîd b. A'sam¹⁴ tarafından kurumuş erkek hurmanın çiçek kapçığı içine Resûlullah'ın saç ve sakal tarantısı (veyâ keten tarantısı) ile tarağı konularak yahut da bir ipe on bir veyâ on iki düğüm çalınıp bir kuyuya atılarak büyü yapılmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber ba'zı rivâyetlere göre üç gün ile altı ay, ba'zılarına göre ise bir sene boyu¹⁵ yapmadığı şeyleri yaptığını iddiâ etmiş,

cinsel ilişkide bulunmadığı, yiyip içmediği halde bunları yapmış gibi bir zan ve tavır içine girmiştir. İlgili rivâyetin son kısmında bildirildiğine göre, bir gün iki melek Hz. Peygamber'e gelerek kendisine büyü yapılmış olduğunu ve büyüün yerini bildirmiş; bunun üzerine Rasûlullah bizzat kendisi kuyuya giderek büyüü çıkarmış veyâ ba'zı kimseleri göndererek onlara çıkarttırmıştır. Bir rivâyete göre bunun üzerine, başka bir rivâyete göre ise Muavvizeteyn sûresi okunarak ipe atılan düğümlerin çözülmesi ile büyü bozulmuş ve Hz. Peygamber sağlığına kavuşmuştur.

İbn Kuteybe, Mâtürîdî, Kâdî İyâz, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin de aralarında bulunduğu âlimlerin çoğunluğu bu anlamdaki rivâyetleri esas alarak Rasûlullah'a böyle bir büyü yapılmış olduğunu kabûl etmektedirler. Bunlara göre Hz. Peygamber'in yaşadığı rahatsızlık onun muhakemesi üzerinde değil, fizyonomisi üzerinde etkili olmuştur. Allah, bu hastalığın onun aklına kadar sirâyet edip peygamberliğine zarar verecek boyuta ulaşmasına izin vermemiştir. Böylece hem onun ma'sûmiyeti korunmuş hem de böyle bir hastalığın tedâvî şekli insanlara öğretilmiştir. İmâm Mâtürîdî bu olayı Hz. Peygamber'in mu'cizeleri içinde göstermektedir.¹⁶

Cessâs, Zemahşerî, Kâsımî, Muhammed Abduh, Muhammed Ali es-Sayis ve Seyyid Kutub'un aralarında bulunduğu bir grup ise Hz. Peygamber'e böyle bir büyü yapılmış olduğunu kabûl etmemektedirler. Bunlara göre böyle bir durum Resûlullah'ın İsmet sıfatını zedeler, tebliğ ve nübüvvet

12. *Bakara*, 2/102.

13. Buhârî, *Tib*, 47, 49, 50; *Bed'ül-halk*, 11; *Cizye*, 14; *Deavât*, 57; *Edeb*, 56.

14. Lebîd b. A'sam bir rivâyete göre Yahûdî değil, onların yemînli müteffiki, bir başka rivâyete göre münâfık, diğer bir rivâyete göre ise Hz. Peygamber'in hizmetkârıdır. Bu konuda bkz. Buhârî, *Tib*, 50; *Bed'ül-halk*, *Deavât*, 57; *Edeb*, 56.

15. Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XVII, 420.

16. *Te'vilât*, Çorlulu Ali Paşa, 10, vr. 760a.

görevini yerine getirmesine mâni' olur. Ayrıca Cenâb-ı Allah, Kur'ân'da daha önce ba'zı peygamberlerin ve Hz. Muhammed'in, düşmanları tarafından sihirle alâka kurularak büyülenmiş ve büyücü diye ithâm edildiklerini bildirmekte ve onların bu tür ithâmlardan berî olduklarını beyan etmektedir.¹⁷ Dolayısıyla Resûlullah'a büyü yapılmış olduğunu kabul etmek, onu sihir ve cinnet ile itham edenlerin ekmeğine yağ sürmek olur.¹⁸ Ayrıca bu rivâyetler haber-i vâhid niteliği taşımaktadırlar. Bu tür rivâyetler ise kesin bilgi ifâde etmediği için akâidle ilgili bir konuda delîl olarak kullanılmaya elverişli değildirler.

Kanâ'atimizce bu ikinci görüş daha isâbetlidir. Zîrâ görüşün kaynağı bir haber-i vâhid olup, hadîs âlimleri onu kendi usullerine göre sağlam bulmuş olsalar bile bu onun doğru olduğunu ve akâid alanında dikkate alınıp amel edilmesini gerektirmez. Kaldı ki pratik alanda bile çeşitli mülâhazalarla sahîh olmasına rağmen nice hadîslerle amel edilmemektedir. Ayrıca hadîsin sene-

dinde bulunan râvîler umûmî ma'nâda sika olarak kabul edilmekle birlikte, Mâlik b. Enes Hişâm'ı, Dârimî de İbn Cüreyc'i zayıflık ve tedlîs ile suçlamaktadırlar.¹⁹ Konuyla ilgili zayıf ve mürsel rivâyetler bir tarafa, Bu-hârî'nin Hz. Âişe'den yaptığı üç rivâyet arasında bile râvîlerin 25 kadar farklı ifâde ve anlatımda buldukları görülmektedir. Öte yandan rivâyetlerde söz konusu büyüün çözülmesi için aslında Mekke'de nâzil olmuş olan Muavvizeteyn sûresinin indirildiğinin bildirilmesi de konuyu iyice şüpheli duruma getirmektedir.

Kaldı ki, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin de ifâde ettiği gibi büyü zayıf ve ilâhî te'yidden nasipsiz, nefsanî arzularına düşkün, dîn, tevekkül, tevhd ve duâ gibi yüce değerlerden mahrûm olan kişiler üzerinde etkili olmaktadır.²⁰ Buna göre Rasûlullah'a büyü yapılmış ve onun da bundan etkilenip uzunca bir süre hastalanmış olduğunu kabul etmek, onu sıradan, câhil, şahsiyeti zayıf bir kişi durumuna düşürmek olacaktır.

Netîce olarak söz konusu rivâyette yer alan ba'zı bilgiler doğru olabilir. Muhtemelen Yahûdîler âdetleri üzere Hz. Peygamber'e büyü yaparak ona bir zarar vermeyi denemiş olabilirler. Ancak bunda başarılı olamamışlardır. Bizce olayın bundan sonraki kısmı, büyüün te'sirine inanan ba'zı kişiler tarafından eklenmiş gibi görünmektedir.²¹ Hal böyle olunca ne kadar te'vîl edilmeye çalışırsa çalışılsın, böyle bir rivâyetin tümünü gözden çıkaramayıp "şu veyâ bu anlamda bir sihir idi" di-

17. Bkz. *Suarâ*, 26/27, 153, 185; *Yûnus*, 10/76, 77, 81; *Neml*, 27/13; *İsrâ*, 17/47, 101; *Furkân*, 25/8; *Hicr*, 15/15, 86; *Sebe'*, 34/8, 46; *Sâffât*, 37/36, 158.

18. Bu konuda bkz. İbn Kuteybe, *Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadîs*, s. 223-235; Ali el-Kârî, *Şerhu's-Şifâ*, II, 332-337; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XVII, 420-426; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, XXI, 356-370; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 301; Kurtubî, *el-Câmi'u li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, XII, 130; X, 272; XX, 259; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XX, 224; XXXII, 195-196; el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I, 51-72; V, 302; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd*, IV, 124-127; Kâsimî, *Mehâsinü't-Te'vîl*, XIII, 36, 37, 250-251; Sayış, *Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm*, I, 133; Seyyid Kutub, *Fi Zülâli'l-Kur'ân*, I, 95-98; VI, 4008; Muhammed Abdub, *Tefsîru Cüz'i 'Amme*, s. 181-183; Abdurrahman el-Cezîrî, *el-Kebâir ve's-Sihr*, Mecelletü'l-Ezher, 10, yıl, s. 304-306.

19. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 338-354; XXX, 232-242.

20. *Zâdü'l-Meâd*, IV, 127.

21. Cessâs, *a.g.e.*, I, 60.

yerek Kur'ân'ın bildirim ve ikâzlarını dikkate almama, Rasûlullah'ın İsmet sıfatını ve tebliğ görevini töhmet altına sokma, İslâm düşmanlarının ekmeğine yağ sürme ve Hz. Peygamber'in şahsiyetini küçültmekten başka bir işe yaramaz.